

УДК 352.073.5(477)

Бобровська Олена Юріївна

завідувач кафедри економіки та регіональної економічної політики Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, доктор наук з державного управління, професор

СИСТЕМНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Визначено роль соціальної сфери як середовища формування соціального розвитку. Сформовано та обґрунтовано напрямки і методологічний підхід до структурних перетворень організаційно-управлінських чинників соціальної сфери як складових стратегій організаційного розвитку та чинника економічного зростання.

Ключові слова: соціальна сфера, організаційні та управлінські чинники, економічне зростання, складові елементи, соціальний розвиток.

Бобровская Е.Ю. Системные организационные изменения в социальной сфере как ключевой фактор социального развития

Аннотация. Определена роль социальной сферы, как среды формирования социального развития. Сформулированы и обусловлены направления и методологические подходы к структурным изменениям организационно-управленческих факторов социальной сферы как составляющих стратегий организационного развития и фактора экономического роста.

Ключевые слова: социальная сфера, организационные и управленческие факторы, экономический рост, составляющие элементы, социальное развитие.

Bobrovska O.Y. Systemic organizational changes in the social sector, as a key factor of social development

Annotation. The article defines the role of the social sphere, as an environment of social development. Methodological approaches to the structural changes in the organizational and management factors of the social sphere as part of the strategy of organizational development and economic growth have been formulated.

Keywords: social, organizational and managerial factors, economic growth, the constituent elements of social development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціально-економічна ситуація в українському суспільстві вимагає суттєвого підвищення розвитку соціальних сфер економічних систем країни, особливо на рівні територіальних громад муніципальних утворень. Соціальні сфери є середовищем, що формує, розвиває, зберігає здоров'я нації, є зоною соціального простору, безпосередньої активності, індивідуального та колективного розвитку. Зміцнення здоров'я

характеризується не просто відсутністю чи зменшенням хвороб, а соціальними, розумовими, духовними, емоційними, фізичними і матеріальними вимірами. В умовах глобалізації економіки воно також набуває глобального значення і потребує пріоритетної підвищеної уваги до умов середовища свого формування.

Роль соціальної сфери зростає з вибором суспільством шляху дальшого розвитку на базі економіки знань, що підвищує роль соціальної сфери як джерела і чинника економічного зростання країни. Він формується за рахунок людського капіталу і його найвищої соціалізації – взаємної довіри, взаємодопомоги і цілеспрямованої суспільної співпраці та взаємодії з навколишнім середовищем. Зазначене актуалізує дальший науковий пошук шляхів розвитку соціальної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виокремлення соціальної сфери як самостійного складного явища від економічних і соціальних відбулось досить пізно. У межах панівних соціокультурних парадигм протягом двох тисячоліть (з часів античності і до майже XIX ст.) усі знання про соціальні, політичні й економічні явища були єдиною системою.

Активність досліджень суспільних соціальних явищ почала спостерігатись у 70-х роках XX ст. Інтенсивний розвиток наукових досліджень спрямовується на поглиблення наукових знань про потребу розвитку сутнісних сил людини, її творчих і духовних якостей та цінностей, досліджується зміст і роль соціальних відносин у суспільстві в процесах праці та результатах виробництва [1; 2]. Значна увага надається соціалізації економічних систем і особливостям їх функціонування в умовах ринкової соціально-орієнтованої економіки [3]. Розвивається низка соціальних теорій (соціального партнерства, соціоніки тощо). Водночас проблеми організаційно-управлінського забезпечення функціонування й розвитку соціальної сфери розглядаються вкрай недостатньо, що не сприяє використанню і підвищенню впливу цих чинників на її розвиток.

Підвищити ефективність організаційного й управлінського впливу на

розвиток соціальної сфери можна шляхом суттєвого поглиблення уявлення про неї як складну, цілісну систему, управління якою в умовах ринку є складним процесом і потребує суттєвого підвищення її ролі та ступеня участі в розбудові економіки країни.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

Проте поряд із проаналізованими питаннями не достатньо дослідженими на сьогодні є проблема напрямків і методологічного підходу до структурних перетворень елементів соціальної сфери у складі стратегій організаційного розвитку.

Формулювання цілей статті. Мета нашої статті – сформулювати та обґрунтувати напрямки і методологічний підхід до структурних перетворень елементів соціальної сфери у складі стратегій організаційного розвитку як чинника економічного зростання.

Виклад основного матеріалу. Здійснений теоретичний аналіз показав, що на сьогодні не існує ефективної моделі організації управління соціальною сферою територіальних громад як цілісного складного суб'єкт-об'єкта. Це створює реальну небезпеку зниження темпів соціального розвитку територій за рахунок інноваційних організаційно-управлінських і функціональних перетворень.

Аналізуючи темпи розвитку галузей економіки міст, які створюють соціальні послуги, і результати досліджень українських учених [2; 4; 5; 6], можна констатувати, що суттєвою перепорою розвитку соціальної сфери є недостатнє врахування, недовикористання і неефективна дія організаційно-управлінських чинників: недосконалість внутрішнього інституційного середовища; нескоординованість соціальних процесів; переважання неформальних домовленостей і норм поведінки над законодавчо визначеними і договірними «правилами гри»; несформованість соціальної відповідальності; відсутність дієвої системи міжсекторної взаємодії елементів; невідповідність інтересів господарювальних суб'єктів; неефективна співпраця муніципальних, державних і приватних інститутів;

переважання відомчих концепцій і програм розвитку [7].

Здійснювані окремі заходи щодо структурної перебудови організаційних і управлінських засад, що мають місце в стратегіях соціально-економічного розвитку на всіх рівнях економіки країни, повністю не вирішують проблем розвитку організаційних форм і запровадження на їх основі новітніх системи управління.

Процеси суспільної співпраці «соціум – організація ефективної сумісної діяльності – очікувані результати» не мають чітко визначених організаційних моделей, що забезпечують і конкретизують норми соціальної відповідальності.

Спостерігається і недостатня обґрунтованість розроблених стратегій, програм соціального розвитку і процесів їх здійснення. Вони становлять собою вузькоспеціалізовані заходи, відірвані від структурних і функціональних зрушень в економіці міст, яка не пов'язана з виникненням нових інститутів ринкової економіки (приватні форми власності, мале підприємство, корпоративні, кластерні об'єднання та ін.). Поверхово представлені і вже достатньо масштабні зрушення у функціональній структурі соціальної сфери [6].

Зазначене дозволяє зробити висновок, що забезпечені співвідносність, збалансованість, гармонійність і консолідація функціонування всіх структурних елементів соціальної сфери як чинників її розвитку повинні стати ключовими характеристиками структурних зрушень у соціальній сфері і розглядатись з цільовими показниками результатів організаційних стратегій.

Структура соціальної сфери територіальних громад розглядається як сукупність галузей і видів суспільної праці, у яких створюються і реалізуються соціальні послуги з метою задоволення соціальних потреб і потреб побутового обслуговування. Її призначення – створювати нематеріальні форми національного багатства країн і спрямовувати діяльність на «соціальну» людину. Останнім часом до соціальної сфери відносять галузі, які раніше до

неї не належали. Це наука і наукове обслуговування, зв'язок та інформаційні послуги, культура і мистецтво, охорона громадського порядку та безпека, екологічне, соціальне й пенсійне страхування, забезпечення ефективної зайнятості, житлове і споживче кредитування, що мають чітку соціальну спрямованість. Однак ще й досі існують дискусії щодо складу підсистем соціальної сфери. Базисом формування соціальної сфери є ресурси, сукупність яких адаптує її до сучасних потреб суспільства.

У літературних джерелах наводяться дискусійні погляди на поділ соціальної сфери на дві складові – соціально-побутову і соціокультурну. До першої пропонують віднести галузі, що створюють послуги життєзабезпечення, до другої – що створюють духовні блага. Є також пропозиції щодо окремого виділення в складі соціальної сфери соціальної інфраструктури як сукупності матеріальних об'єктів і їх процесів, що створюють умови для ефективної діяльності людей в усіх сферах. До другої складової пропонується віднести заклади й об'єкти соціокультурного середовища, діяльність яких забезпечує задоволення соціальних потреб. Проте ці питання продовжують залишатися дискусійними і перебувають у стадії дальших досліджень.

Функціональний склад галузей соціальної сфери можна систематизувати і відповідно до їх ролі в інтегрованих соціальних процесах життєзабезпечення жителів поділити на спеціальні (основні) обслуговуючі та допоміжні. Останні забезпечують матеріально-технічне і техніко-технологічне обслуговування всіх інших процесів. Як об'єкт управління вона становить собою системну структурно-функціональну ланку суспільства, у якій функціонують підсистеми охорони здоров'я, освіти, культури, комунального забезпечення життєдіяльності, транспорту та інші, що виконують самостійні функції в процесах суспільної соціальної та інших видів діяльності, які реалізують функції розширеного відтворення людини як особистості і продуктивної сили суспільства.

Не претендуючи на кінцеве визначення поняття «соціальна сфера»,

відповідно до поставленого завдання оцінювання стану її організаційного розвитку структуру соціальної сфери пропонується розглядати як систематизований перелік сукупностей установ, організацій та підприємств за певними напрямками діяльності для створення різних видів соціальних послуг, організаційно-управлінських та інституційних засад і складових їх забезпечення. Суб'єкт-об'єкти соціальної сфери мають схожі завдання, спільні риси і зміст виконуваних функцій, типи організаційних структур органів управління, споріднені управлінські технології їх здійснення, що формують спеціальні професійні і кваліфікаційні вимоги до працівників соціальної сфери.

Ці спільні характерні ознаки діяльності дозволяють об'єднувати господарюючі суб'єкти в самостійні комплексні угруповання соціальної сфери, формуючи спеціалізовані галузі чи підгалузі за просторово-територіальною ознакою. Основні складові й елементи «архітекtonіки» соціальної сфери територіальної громади як ланки суспільства наведено на рис. 1. Суб'єкти господарювання, задіяні у виробництві соціальних послуг, систематизовані за певними ознаками, подано в блоку «підсистеми соціальної сфери за галузевими функціональними ознаками». Складові архітекtonіки дозволяють скласти уявлення про організаційно-управлінські й інституційні засади функціонування соціальної сфери.

Рис. 1. Основні складові елементи архітектури соціальної сфери територіальної громади як ланки суспільства

Визначення галузево-секторальних, функціональних, процесових, ресурсно-матеріальних та інституційно-управлінських складових соціальної сфери свідчить про їх складність, взаємопов'язаність і визначають широкий спектр напрямків її організаційного розвитку, якість розробки і реалізація структурної перебудови й удосконалення елементів соціальної сфери. Як джерело формування організаційно-управлінської ефективності вони повинні супроводжуватися науково-технічним інституційним, методологічним і інноваційним забезпеченням, побудовою нових моделей суб'єкт-об'єктних відносин, нових моделей розвитку організаційно-правових форм діяльності та їх інституційного забезпечення з урахуванням причин і чинників, що детермінують соціальну сферу на вищий рівень розвитку.

Організаційно поєднати і скоординувати дії всіх суб'єкт-об'єктів, зацікавлених сторін у масштабних і багатоаспектних напрямках діяльності, урегулювати різнобічні галузеві невідповідності з метою підвищення внутрішньосистемної інтегрованості соціальної сфери може стратегія організаційного розвитку інноваційних перетворень соціальної сфери. Її призначення – підвищити роль соціальної сфери в забезпеченні економічного зростання, а організаційну складову соціальної сфери територіальної громади розглядати як важливу ланку внутрішнього середовища територіальної громади. Це дозволить знизити невизначеність функціонування всіх її складових в умовах мінливості навколишнього середовища.

Організаційні чинники підвищення ефективності не лише зумовлюються потребою адаптації відповідних елементів і суб'єктів господарювання в соціальній сфері до зовнішнього середовища, а й спрямовуються на своєчасне оновлення власного потенціалу, перебудовуючи і підвищуючи гнучкість організаційних структур за рахунок упровадження нових, відповідно до ринкових умов типів організаційних структур управління і організаційно-правових форм господарювання суб'єктів, організаційних схем, процесів, регламентів, взаємодії і поєднання складових елементів відповідно до трансформаційних процесів у суспільстві.

У вітчизняній і зарубіжній практиці еволюцію понять і проблем організаційного розвитку розглядають переважно відповідно до умов діяльності промислових підприємств [5]. У соціальній сфері його слід розглядати в контексті управління організаційними змінами, що забезпечують рівновагу структур, створення необхідного рівня організаційної культури, сприятливих умов для постійного організаційного вдосконалення, відбір і обґрунтування комплексних заходів. Цілі організаційного розвитку повинні відбивати організаційні шляхи найвищої концентрації ресурсів для реалізації чинників зростання відповідно до змін і напрямків економічного розвитку муніципальних утворень, забезпечуючи комплексне вирішення організаційних проблем соціальної сфери в динаміці.

Передумовою формування стратегії організаційного розвитку повинні стати визначені перспективні напрямки діяльності в межах горизонтальної інтеграції, що мають випереджальний, адаптаційно-прогресивний характер.

Програма організаційного розвитку передбачає перелік невідкладних організаційних системних заходів, які слід здійснити у визначених стратегічних напрямках розвитку всіх галузях соціальної сфери. Заходи організаційного розвитку спрямовуються на зміну: організаційних структур, форм організації та управління; виробничих структур; структури послуг; структури і змісту функцій управління; структури персоналу; структури ресурсів; структури ринку послуг соціальної сфери та інші. Зміни повинні здійснюватись одночасно, паралельно, послідовно в усіх галузях і бути тісно пов'язаними з інноваційним і стратегічним менеджментом організацій, що диверсифікуються.

Успіх організаційної диверсифікації залежить від об'єктивного діагнозу, ступеня об'єднання зусиль і згоди на концентрацію ресурсів, релевантних чинників і альтернативних варіантів організаційного розвитку. Вона стимулює позитивне відношення керівників до інновацій, інтегрує поведінку колективів, раціональне забезпечення й дислокацію ресурсів, їх доступність у необхідний момент часу.

Діагностика стану організації соціальної сфери передбачає:

– системне аналітичне дослідження кількості структурних одиниць,

визначення складу комунікацій і інформаційних зв'язків в організації, управлінні ними, аналіз ієрархії управління та «довжини» шляху прийняття управлінських рішень;

- визначення просторового розміщення організацій, установ, підприємств, їх потенціалу, потужності та завантаження;
- економічний аналіз (зокрема грошових потоків);
- наявні програми вдосконалення соціальних процесів;
- оцінювання міри вдосконалення процесів створення послуг та ін.

В успішній реалізації стратегії організаційного розвитку важлива роль належить стратегічному управлінню, яке буде сприяти більшій і кращій комунікативності між різними організаційними складовими, забезпечуватиме усвідомлення суб'єктами господарювання, жителями і владою спільних цілей, створюватиме умови переходу на корпоративне і кластерне управління, підвищуватиме якість рішень за рахунок стратегічного аналізу і врахування більшої кількості чинників впливу.

Стратегічне управління вбирає в себе ієрархію цілей і функціональних стратегій. У їх складі в соціальній сфері на особливу увагу заслуговує корпоративна стратегія, що фокусується на спільних соціальних потребах і спільних інтересах територіальної громади, на проблемах поглиблення корпоративних відносин і запровадженні засад корпоративізму в організацію та управління поточною діяльністю соціальної сфери. Корпоративне управління нерозривно пов'язане з функціональними завданнями. За рахунок інтеграції зусиль забезпечується успіх діяльності соціальної сфери в цілому. Як самостійний напрямок організаційної диверсифікації слід розглядати створення соціальних кластерів, асоціацій, неприбуткових корпорацій, що на умовах партнерських договорів про співпрацю будуть сприяти посиленню синергетичного результату функціонування і розвитку соціальної сфери.

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи можна зазначити, що на сьогодні, незважаючи на надзвичайно вагому роль соціальної сфери в соціальному й економічному розвитку, існування теоретичних і практичних

напрацювань, темпи її розвитку залишаються надто повільними.

У теоретико-методологічному плані серед науковців немає єдності поглядів на розвиток соціальної сфери як самостійної цілісної складної підсистеми економічного простору міст. Відповідно відсутні загальноприйняті концепції її розвитку в ринкових умовах господарювання.

Для об'єднання позицій науковців і практиків щодо поліпшення стану і підвищення темпів розвитку соціальної сфери доцільно продовжувати дослідження з урахуванням її організаційної побудови й організаційно-управлінських можливостей як чинників дальшого розвитку. Це дозволить пов'язати між собою всі напрямки і процеси функціональної діяльності, їх еволюційні перетворення, що створить умови для найвищої координації, передбачуваності та неупередженості їх розвитку.

Як інновації в організації та управлінні розвитком соціальної сфери повинні розглядатися концепції соціального корпоративізму, корпоративна і кластерна організація управління, дальша соціалізація економічної системи міст, розвиток соціуму територіальної громади, підвищення якості людського капіталу.

Розробка і реалізація стратегії організаційного розвитку соціальної сфери створить умови для її переорієнтації та адаптації до ринкових перетворень в економічній сфері, установить домінанти їх соціального цілепокладання як генеральної мети стратегії розвитку територіальних громад.

Перспективи подальших розвідок. Як перспективи подальших досліджень слід розглянути аналіз впливу структурних змін соціальної сфери як важливого завдання регіонального і місцевого самоврядування, поглиблення соціальної кооперації, координації, співпраці і соціальної відповідальності суб'єктів господарювання в економічному просторі територіальних громад, розробку концепцій корпоративно-кластерної організації суспільної діяльності, спрямовуючи їх на сталий динамічний розвиток соціальної підсистеми міст.

Список використаних джерел

1. Доклад об осуществлении целей в области развития, сформулированных в Декларации тысячелетиях. – Нью-Йорк : Департамент ООН по экономическим и социальным

вопросам, 2010. – 80 с.

2. Сардак С. Е. Перспективи соціально-економічного розвитку людських ресурсів в умовах глобалізації / С. Е. Сардак // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 9. – С. 217-225.
3. Національна стратегія розвитку «Україна-2015»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.semynozhenko.net/content/files/Ukraine-2015%20big.pdf>
4. Ансофф И. Стратегическое управление / Ансофф И. – М. : Экономика, 1989. – С.48.
5. Коршунова Е. Д. Моделирование процесса адаптивного управления организационным развитием предприятия инвестиционно-промышленной сферы / Е. Д. Коршунова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2004. – № 2. – С.34-39.
6. Панина Е. М. Организационное развитие: история и современность / Е. М. Панина // Вестник Московского университета. – Сер. 21 : Управление (государство и общество). – Москва, 2006. – № 2. – С.14-22.
7. Бобровська О. Ю. Система прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів як інтегральний інструмент сталого розвитку / О. Ю. Бобровська // Державне управління та місцеве самоврядування : тези XII Міжнар. наук. конгресу, Харків, 29 берез. 2012 р. – Х.: Магістр, 2012. – С.199-200.